

Dynamika vývoje lesa a přístupů k její ochraně: nazrál čas k dalšímu kroku?

Jeňýk Hofmeister

Dynamika vývoje lesa zahrnující přírodní disturbance patří v ochraně přírody k všeobecně respektovaným principům, na nichž je založena ochrana podstatné části lesních ekosystémů v chráněných územích. Při správě konkrétních chráněných území má však praktické naplňování uvedeného principu mnohdy značné rezervy, které někdy hraničí s jeho

popřením. To je do značné míry výsledkem přetrvávající animozity některých kruhů vně ochrany přírody vůči spontánní dynamice lesa, zčásti však také odráží určitou nedůslednost ochrany přírody samé v integraci principů dynamiky lesa do nástrojů a postupů určených ke správě dotčených chráněných území.

Dynamika mladého kulturně založeného porostu v PR Pivonické skály. Foto Jeňýk Hofmeister

Principy ochrany dynamiky lesa

Současná situace ochrany přírody při prosazování přírodní dynamiky lesa se navenek může zdát bezproblémová. V zásadě panuje shoda na prosazování bezzásahového režimu na dostatečně velké ploše lesních ekosystémů reprezentujících přírodní prostředí smíšených lesů Evropy umožňujících mimo jiné uchování biodiverzity lesních (!) organismů na ně vázaných. Většina zajntere-

sovaných na straně ochrany přírody vnímá pozitivní a nezastupitelný význam na člověku nezávislé dynamiky lesa včetně jejich nahodilých a nepředvídatelných projevů, jako například rozsáhlejších polomů, kůrovcových gradací či přírodních požárů. Konsenzuálně je přijímána i skutečnost, že ochrana spontánní dynamiky lesních ekosystémů má smysl navzdory tomu, že počáteční stav kteréhokoli z těchto lesních

ekosystémů ve střední Evropě je vždy nějakým způsobem ovlivněn lidskou činností. Potud se zdá být vše v pořádku, tedy že všichni zástupci ochrany přírody sdílí principy odpovídající současnému stavu poznání středoevropského lesa a jeho ochrany. Problém nastává ve chvíli, kdy je potřeba tyto principy promítnout do ochrany konkrétních lesních ekosystémů.

Slabiny v naplňování principů

Nástroje, které používáme k popisu lesních ekosystémů v chráněných územích a odůvodnění jejich ochrany, totiž stále lpějí na vnímání lesa v určitém statickém stavu a nedostatečně přihlížejí k dynamice jeho vývoje. Věnujeme velké úsilí hodnocení přirozenosti stávajících lesních ekosystémů a definici jejich cílových stavů, po jejichž dosažení je uznáme za způsobilé k dalšímu samovolnému vývoji bez přímých managementových zásahů. To nás samo o sobě vede na scestí. Dnes již dobře víme, že prakticky pro žádný spontánně se vyvíjející les nelze definovat jednu „správnou“ cestu jeho budoucího vývoje. Ba co víc, i člověkem nejméně ovlivněné lesy se často vyvíjejí nečekaným způsobem. Ve stromovém patře temperátního lesa v konkrétních podmínkách může paradoxně po dlouhá desetiletí dominovat druh dřeviny, který sice v daných podmínkách nenachází ekologické optimum srovnatelné s přimíšenými dřevinami, zato však například díky bohatým semenným rokům dokázal ovládnout prostor po výraznější disturbance (takzvaný efekt zakladatele). V našich podmínkách se takto o prostor v přírodě blízkých le-

sích „přetahují“ hlavně buk, smrk a jedle a někde i další druhy listnatých dřevin. Tento zdánlivý paradox vývoje lesa se nijak nevymyká z řádu přírody, naopak do něj zapadá, neboť ani v samotné evoluci nevíteží z podobných důvodů vždy ty nejdokonalější formy života. Značná věková variabilita stromového patra mnoha domněle stejnověkých lesních ekosystémů (například šumavských horských smrčín) dále zpochybňuje i jednoznačnost vztahu bohaté vertikální i horizontální struktury porostu a přirozenosti porostu. Tato a další omezení naší schopnosti seriózně predikovat vývoj druhové skladby a struktury lesa se přenášejí na námi definované cílové stavy lesních ekosystémů v konkrétních podmínkách chráněných území se všemi důsledky, které to může znamenat. Ochranařský management tak může v nejhorším případě prosazovat naši představu o spontánním vývoji dotčených lesních stanovišť na úkor jejich skutečného spontánního vývoje. Tento způsob managementu může být jistě opodstatněný v zájmu ochrany organismů vázaných na určité specifické přírodní podmínky, které nelze jinak v daném čase a daném prostoru udržet. Domnívám se ovšem, že se tento přístup mimoděk stále prosazuje i tam, kde se ochrana přírody hlásí k ochraně přirozených procesů vývoje lesa a biodiverzity na ně navázané.

A můžeme jít ještě o krok dále. Kulturně založené lesní porosty mohou dle kritérií ochrany přírody nabývat vyšších stupňů přirozenosti až po mnoha desetiletích od posledních větších pěstebních a těžebních zásahů, což je na jednu stranu logické, na druhou stranu ovšem vede k neřešitelným situacím, které jsou ve zjevném rozporu s tím, jak míru přirozenosti vnímá podstatná část lesních organismů. Takové situace nastávají při disturbancech náhle proměňujících strukturu, množství stojícího i ležícího mrtvého dřeva a světelné podmínky v těchto kulturních porostech. Právě tyto podmínky vyhledává značná část lesních organismů, včetně druhů vzácných a ohrožených. V přírodě blízkých porostech mnoha chráněných území (zejména maloplošných, ale i velkoplošných) jsou přítom tyto podmínky v současnosti poměrně vzácné. Z pohledu světlomilných saproxylických a dalších na ně navázaných organismů může tedy dojít ke skokovému zvýšení přirozenosti kulturních lesních porostů i celkové heterogenity lesních stanovišť prakticky ze dne na den. To ovšem jen za předpokladu, že následky proběhnuvší disturbance ponecháme spontánní sukcesi. Pokud s odůvodněním, že se

Okraj paseky v PR Pivonické skály s postupným odtěžováním zlomů dospělého porostu. Foto Jeňýk Hofmeister

jednalo o kulturně založené porosty, provedeme asanační těžbu, vrátíme se z pohledu nabývání přirozenosti na samotný začátek.

Přírodní disturbance se paradoxně stávají záminkou pro asanační těžbu na stanovištích, kde je běžná těžba zapovězená. Klimatické změny doprovází i vzrůstající frekvence a intenzita přírodních disturbance. V konečném důsledku tak čelíme absurdní situaci, kdy přírodní disturbance, k jejichž ochraně se hlásíme, vedou k rozsáhlým asanačním těžbám v chráněných územích, včetně těch, která by měla být v blízké budoucnosti bezzásahová.

Jak posílit roli dynamiky lesa?

Pokud přijmeme nedostatky stávajících přístupů, máme po ruce nějaký vhodný korektiv k jejich překonání? Klíčovým předpokladem je učinit dynamiku lesa nikoli jen vnějškovou (teoretickou), ale skutečně vnitřní součástí všech našich úvah a následného rozhodování o konkrétních lesních stanovištích. To znamená naplno si přiznat, že budoucí podoba lesa je stejně jako přírodní disturbance coby její významný hybatel velmi obtížně predikovatelná. Takové přiznání odhaluje těžkopádnost přístupů postavených na definici cílového stavu ekosystému a zaměřuje pozornost ke změně stavu, tedy zjištění, zda probíhající proces vede ke zvýšení přírodní hodnoty stanoviště či nikoli. Každou změnu stavu příslušného lesního porostu vyvolanou spontánně i ma-

nagementovým zásahem lze hodnotit z pohledu změny kvality a kvantity klíčových strukturních vlastností, a to bez ohledu na původ, věk či aktuální stav daného porostu. Hodnocení lze provést jak na úrovni lokality, tak i širšího prostorového kontextu a alespoň do té míry, s jakou to v danou chvíli dostupné informace umožňují. I kdyby to v posledku vedlo pouze k úpravě managementových zásahů, aby v mnohem větší míře než dosud respektovaly či imitovaly činnost přírodních disturbance, byl by to krok správným směrem.

Současně víme, že časová a prostorová kontinuita lesa má zásadní význam pro úplnost všech komplexních vazeb a sítí fungujících uvnitř lesního ekosystému a zahrnujících mimo jiné i nejvzácnější druhy lesních organismů. Nejjednodušším pozitivním signálem narůstající časové kontinuity lesa na lokální úrovni je zvyšující se věk nejstarších jedinců stromového patra. To platí dokonce i v případě stejnověkých kulturně založených porostů, jejichž druhová skladba se jen dílem kryje s předpokládanou přírodní druhovou skladbou. Pokud se takové lesní porosty nachází uvnitř chráněných území, jejichž cílem je umožnit samovolný vývoj lesa, je nezbytné již při zahájení celého procesu vzít v úvahu všechny atributy přirozenosti, které konkrétní porost nabízí v daném okamžiku, včetně stárí zde se vyskytujících stromů. Na základě toho by měl být stanoven podíl stromů (jejich počet na plochu či podíl plochy samé), které budou již od počátku procesu po-

Dynamika kulturně ovlivněné okrajové části NPR Žofínský prales. Foto Jeňýk Hofmeister

Živé i mrtvé smrky zůstávají významným strukturním prvkem i v jižní části NPR Žofínský prales rozvrácené orkánem Kyrill v lednu 2007. Foto Jeňýk Hofmeister

nechány samovolným přírodním procesům bez ohledu na to, po jaké vývojové trajektorii se porost jako celek bude ubírat v důsledku spontánních procesů či managementových zásahů. Podíl takových stromů by i na stanovištích s převážně stanovištně nepůvodní druhovou skladbou měl odpovídat minimálně jejich předpokládanému podílu v přirozené druhové skladbě. Diskuse by přitom neměla ustrnout na nejistotě určení podílu dřevin přirozené druhové skladby, neboť o ten v posledku nejde. Klíčovým momentem je již na počátku procesu přiznat v podstatě všem porostům s plánovaným převedením do bezzásahového režimu určitou míru autonomie bez ohledu na to, podle jakých kritérií ji budeme posuzovat. Pokud má být tento úmysl od počátku upřímný, musíme vzít na vědomí skutečnost, že prakticky ve všech porostech se nachází přinejmenším kostra budoucích člověkem nespoutaných lesů, a s tímto předpokladem k nim přistupovat. Každý jiný přístup, ať již jsou pro něj jakékoli důvody, stále opakovaně vede k likvidaci důležitých strukturních vlastností a ke vzniku rozsáhlých holin i v těch částech chráněných území, která by měla být v budoucnosti ponechána samovolnému vývoji. Příkladem může být management v kulturních smrkových porostech v PR Pivonické skály navazujících na NPR Žofínský prales zachycený na fotografiích tohoto článku.

Stanovení okamžiku pro ponechání lesa samovolnému vývoji

Poslední důležitou okolností, kterou bych chtěl zmínit, je určení samotného okamžiku ponechání lesního porostu samovolnému vývoji. Rozlo-

ha porostů v chráněných územích, která jsou fakticky ponechána samovolnému vývoji, je již v tuto chvíli větší než rozloha území, kde je tento management deklarován. Se vzrůstajícím stářím těchto porostů vzrůstá pravděpodobnost jejich narušení působením přírodních disturbancí. V případě takového narušení však ochrana přírody čelí tlaku na provedení asanačních těžeb v těchto porostech. V této souvislosti vnímám jako problematickou absenci jednoznačně deklarované hranice, po jejímž dosažení budou porosty ponechány samovolnému vývoji. Tato hranice by měla být odvozena od jednoduchého a všeobecně srozumitelného parametru lesního porostu, který je přitom málo zatížen naším subjektivním vnímáním stavu lesa. Takovým parametrem je například věk nejstarší etáže stromového patra. Předpokládám, že prakticky nikde uvnitř chráněných území, v nichž je v budoucnu plánován či uvažován bezzásahový management, se nenachází staré porosty (dejme tomu s věkem vyšším než 130 let), jejichž další samovolný vývoj není dostatečně opodstatněný. A v řadě případů by věková hranice mohla být pravděpodobně podstatně nižší.

Důsledné naplňování principů

Na závěr si dovolím nabídnout k popsaným zákonitostem doprovázejícím převod člověkem ovlivněných lesů do bezzásahového režimu určitou paralelu z lůna lidské společnosti, která může celý problém ukázat z jiného pohledu. Vychováváme-li potomky, jež jednou chceme ponechat samovolnému vývoji uprostřed dynamického světa plného nejrůznějších

disturbancí, a počínáme-li si přitom prozíravě, pak jim jejich autonomii předáváme od útlého mládí a s vědomím, že jednou (brzy) bude celá jejich. Pokud se neustále snažíme mít nad vším svrchovanou kontrolu a možnost svým rozhodnutím změnit a zvrátit běh všech na naší vůli nezávislých procesů, které nejsou v souladu s našimi představami, nebýváme ve svém snažení příliš úspěšní a posléze přenecháváme potomky samostatnému životu obvykle mnohem méně připravené. Jejich následný samovolný vývoj pak bývá většinou mnohem více turbulentní, ačkoli nakonec většinou také obstojí. Nejhorší situace obvykle nastává, když se nepřipravenosti potomků k bezzásahovému přístupu z naší strany snažíme dále čelit tím, že start jejich samovolného vývoje odkládáme (ať již v souladu, či proti jejich vůli), až k němu v určitých případech nedojde v podstatě nikdy.

Obava, abychom si podobně neprozíravě nepočínali v případě lesů v chráněných územích, mě vedla k odhodlání sepsat tento text. Proším všechny čtenáře, aby jej nevnímali jako lacinou kritiku někoho, kdo stojí vně všech složitých dohodovacích a rozhodovacích procesů. Vážím si všech, kdo prosazují zájmy ochrany přírody, a dle svých možností a schopností se jim snažím v jejich úsilí pomáhat. I tento příspěvek je veden snahou pomoci všem zainteresovaným kriticky hledat, promýšlet a důsledně prosazovat postupy ochrany přírodní dynamiky lesů tak, aby ochrana lesů v chráněných územích byla ve větším souladu s teoretickými principy, na nichž je založena.

Novodobé báchorky o vlčích ožívají přes sociální sítě

Anna Řezníčková

Zdokumentování vlků ve volné přírodě je snazší než kdy dřív. Vyfotografovat je může prakticky kdokoliv, kdo si pořídí fotopast a podaří se mu ji nainstalovat na místo jejich pravidelného výskytu. Záznamy někdy vznikají také při náhodných pozorováních a ojedinělých blízkých setkáních. Na internetu koluje velké množství materiálů, jež zachycují tyto šelmy. Ne vždy je však jasný jejich původ nebo i to,

zda se na snímcích skutečně jedná o vlky. Záběry potom bez kontextu pomáhají prezentovat např. mylné informace o vlčím chování nebo i poplašné zprávy. Často se to stejné video či fotografie šíří mezi veřejností, vždy s udáním jiného autora, místa vzniku nebo i data pořízení. V některých případech může jít o spontánní reakci, u jiných bohužel vše nasvědčuje tomu, že se nejedná o náhodu.

Vyfotografovat vlka je vcelku snadné. Licence – volné dílo (public domain). Foto reincarnation40, pixabay.com

První lednový víkend zveřejnil pan Chmelík na facebooku videa, která měla zobrazovat „nebojácného“ vlka, krmícího se nejspíše kolouchem někde v Lužických horách. V jednom z nich stojí autor pouhých pár metrů před zvířetem, které se v jeho přítomnosti nerušeně krmí, a dokonce se prý mělo muži před samotným natočením videa otřít o nohu. Ukázalo se ale, že údajný vlk je ve skutečnosti zaběhnutý československý vlčák. O celé události již informoval web Šelmy.cz, případ šíření tohoto hoaxu zpracoval také web manipulatori.cz.

Jak se video vlka, z kterého se vyklubal pes, dále šířilo?

Odhalení nepravdivého videa však celou věc neuzavřelo. Jak jsme již zmínili, pan Chmelík nenatočil pouze jeden záznam, ale minimálně tři. Po stažení té verze snímku, ve které autor stojí přímo před oním psem, se dál po internetu začalo šířit video, které je již natočené z opodál stojícího auta. Tentokrát byl ale způsob jeho distribuce opatrnější a díky tomu i nebezpečnější. Záznam putoval spíše přes soukromé zprávy, občas byl sdílený v men-

ších facebookových skupinách či přes aplikaci WhatsApp. Za šířitele byl vždy označen někdo jiný – např. lesníci, veterináři či myslivci. Zde je jen krátký seznam různých míst, odkud mělo být pokaždé stejné video s vlčákem pořízeno:

- 4. ledna – video se objevilo na fb pana Chmelíka a na dalších fb stránkách jako „vlk v Lužických horách“
- 14. ledna – video obdržela krušnohorská koordinátorka jako „vlka u Klášterce“
- 20. ledna – koordinátor programu Šelmy video obdržel jako „vlka od Stříbrné“
- 26. ledna – video bylo zasláno jedné z dobrovolnic Vlčích hlídek jako „vlk v Bočovských lesích“
- 26. ledna – video se objevilo v nejmenované fb skupině jako „vlk z Kovářské“
- 27. ledna – video obdržela krušnohorská koordinátorka jako „vlka u Nejdku“
- 27. ledna – video bylo zasláno koordinátorce Vlčích hlídek jako „vlk u Rotavy“
- 27. ledna – video obdržela krušnohorská koordinátorka jako „vlka u Kraslic“
- 27. ledna – video bylo ukázáno jednomu z dobrovolníků Vlčích hlídek jako „vlk u Bublavy“